

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ЛІЗИНГУ ЯК ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ

У статті досліджено історію становлення інституту лізингу як правової категорії, що сягає своїм корінням Фінікії, Єгипту, Греції та Стародавнього Риму та зазнала значного розвитку в ХІХ ст. Автор погоджується з тим, що незважаючи на те, що історія виникнення договору лізингу тісно пов'язана з договором майнового найму, однак договір лізингу має окремі характерні ознаки, що притаманні лише лізинговим правовідносинам і направлені на їх врегулювання.

Ключові слова: лізинг, майновий найм, узуфрукт, ленд-лізинг, договір лізингу, право на купівлю (опціон), фінансова оренда.

В. А. Рыбачок

История становления института лизинга как правовой категории

В статье исследована история становления института лизинга как правовой категории, которая уходит своими корнями в Финикию, Египет, Грецию и Древний Рим и имела значительный прорыв в развитии в ХІХ в. Автор соглашается с тем, что, несмотря на то, что история возникновения договора лизинга тесно связана с договором имущественного найма, все таки договор лизинга имеет отдельные характерные признаки, присущие только лизинговым правоотношениям, направленные на их урегулирование.

Ключевые слова: лизинг, имущественный наем, узуфрукт, ленд-лизинг, договор лизинга, право на покупку (опцион), финансовая аренда.

V. Rybachok

Formation of lease institute as a legal category

The article examines the history of formation of lease institute as a legal category that dates from Phoenicia, Egypt, Greece and Ancient Rome and has undergone considerable development in the nineteenth century. The author agrees that despite the fact that the history of the lease agreement closely correlates to the proprietary lease, the lease agreement has its separate distinctive features inherent only to lease relations and aimed at their settlement.

Key words: lease, property lease, usufruct, land leasing, lease agreement, right to buy (option), finance lease.

Постановка проблеми та її актуальність.

Сучасний стан економіки характеризується проблемою оновлення основних виробничих фондів, їх модернізації із застосуванням новітніх технологій. Додаткові ускладнення для розвитку економіки створює дефіцит фінансових ресурсів у суб'єктів господарювання. Усі ці проблеми здатний вирішити лізинг, який виступає спеціальною формою фінансування, альтернативною традиційному банківському кредиту-

ванню та використанню власних фінансових ресурсів. Однак, науковці, аналізуючи розвиток інституту лізингу вбачають його в усіх історичних документах, де мова йде про майновий найм (оренду), і, навіть інколи називають лізингом будь-який комплекс майнових відносин, пов'язаних з володінням річчю на іншому праві, ніж право власності, що призводить до неправильного розумінні сутності договору лізингу та його ознак.

Аналіз досліджень і публікацій. На сьогоднішній день питання щодо правового регулювання лізингових правовідносин досить активно досліджується у науковій юридичній та економічній літературі такими вченими, як: С. С. Алексєєва, О. А. Беяневич, О. М. Вінник, Н. М. Внукова, В. Д. Газман, В. А. Горемікіна, І. Є. Замойський, Г. Л. Знаменський, О. С. Іоффе, О. В. Кабатова, В. В. Лаптева, В. К. Мамутова, І. О. Решетнік, М. М. Васильєва, С. М. Катиріна, Н. С. Кузнєцова, Г. В. Пронська, Н. О. Саніахметова, Є. О. Суханова, В. С. Щербина, однак серед науковців не існує єдиного підходу щодо виникнення та становлення інституту лізингу, що в свою чергу пов'язано з тим, що вони змішують економічні та юридичні аспекти лізингу.

Виклад основного матеріалу. Історико-правовий аналіз становлення інституту лізингу пов'язаний з тим, що будь-яке «наукове дослідження правових явищ та процесів не може обмежити себе їх станом лише на даний момент «наявного» існування, оскільки буде втрачений причинно-наслідковий зв'язок в історичному розвитку права» [1, с. 100]. Слід відзначити, що нерідко при дослідженні історичного розвитку інституту лізингу як правової категорії змішуються його економічні та юридичні аспекти. Враховуючи це, доцільно виділити декілька концепцій щодо встановлення часу, з якого можна вести мову про появу в межах певної економіко-правової формації прообразу сучасних лізингових відносин.

Згідно з першою концепцією, лізинг містить глибоке коріння свого історичного походження. Прибічники такого підходу [2, с. 12-13; 3, с. 12-13; 4, с. 13; 5, с. 16-17], посилаючись на різного роду історичні свідчення, стверджують, що стародавні фінікійці, єгиптяни, греки, римляни, практикували укладення договорів щодо суден, засобів праці, землі, домашніх тварин і навіть військової техніки, що містили окремі ознаки сучасних лізингових відносин. Так, деякі автори обґрунтовують цю концепцію знайденими в 1984 році при розкопках стародавнього Шумерського міста Ур (2000 р. до н.е.) глиняними табличками з фрагментами договору оренди. У ньому сторони фіксували свої зобов'язання щодо передачі на визначений строк у користування

і володіння сільськогосподарські знаряддя, землі, джерела води, волів та інших тварин. Орендодавцями, як правило, виступали жерці, які жили у храмах міста Ур та укладали договори з місцевими фермерами [6, с. 31].

На думку інших авторів про певні елементи лізингових відносин свідчать знайдені в результаті розкопок таблички, у яких йдеться про окремі договори жриць Шамаша в Сіппарі, які практикували на постійній основі передачу в оренду земельні ділянки на умовах не лише орендних платежів, але й різних пожертв орендаря храмам. Орендар сплачував повністю обумовлену орендну плату частіше наперед; рідко в договір включалися умови про виплату частини врожаю [7, с. 65].

Дехто пояснює появу лізингу існуванням у 1800 р. до н.е. в передмістях Вавилону сімейного підприємства «Мурашу», що спеціалізувалося на укладенні договорів оренди, пов'язаних з особливою системою винагород за військову службу. Сутність такої діяльності полягала в тому, що монахи винагороджували воїнів за службу землею, але якщо якийсь воїн не бажав обробляти її, він здавав цю землю в оренду «Мурашу», яке відразу ж виплачувало йому орендну плату. У свою чергу, це господарство здавало землю в оренду селянам [8, с. 145-146; 9, с. 14].

Інколи певні елементи лізингу окремі дослідники віднаходять у положеннях Законів Хамурапі, прийнятих між 1775-1750 рр. до н.е. У цьому джерелі стародавнього права містяться окремі норми, що регулюють питання оренди, орендної плати, умов застави майна тощо. Наприклад, в § 60 йдеться: «Якщо особа дає садівникові поле для саду і садівник посадить сад і буде вирощувати його протягом 4-х років, то на п'ятий рік господар саду і садівник ділять між собою плоди порівну; господар саду зобов'язаний обрати та взяти свою частку першим». В § 237 йдеться про те, що «Коли особа найме капітана та судно, завантажить його хлібом, бавовною, олією, фініками або якимось іншим вантажем, а цей капітан буде недбалим та втопить судно або знищить все, що знаходиться на ньому, то він зобов'язаний відшкоду-

вати судно, що він потопив, а також все, що на ньому знаходилося» [10].

Значну кількість прибічників [11, с. 23; 8, с. 146] отримала концепція, якою обґрунтовується римсько-правове походження лізингових відносин. Зокрема, М. Петрищев у своєму дослідженні, присвяченому історії лізингу як правової категорії, відзначає, що «починаючи з епохи панування римського права, можна вести мову про появу певних елементів правовідносин сучасного лізингу в римському праві. У ньому вже був закріплений комплекс майнових відносин, пов'язаний з володінням річчю без права власності, наприклад, договір найму речей (*locatio-conductio rerum*; *locator* – наймодавець, *conductor* – наймач)» [8, с. 146]. Римському приватному праві були відомі декілька правових інститутів, що обслуговували володіння та користування річчю без права власності як у договірному, так і в речовому праві. Прикладом договірнього права є договір найму речей, а речового права – один із видів особистого сервіту, відомий під назвою *узуфрукт* (*usufructus*). Сутність договору найму речей полягала в тому, що одна сторона – наймодавець – приймала на себе зобов'язання надати іншій особі – наймачу – у тимчасове користування будь-яку річ за погоджену винагороду. У свою чергу, правова конструкція *узуфрукту* являла собою речове право певної особи (*узуфруктуарія*) користуватися та отримувати доходи із чужої неспоживної речі без зміни її субстанції. При цьому, *узуфруктуарій* мав право володіти і користуватися чужою річчю у повному об'ємі, отримувати від неї будь-які плоди як природні, так і юридичні, надавати *узуфрукт* іншим особам за винагороду або без неї [12, с. 157, с. 225].

Детальний аналіз сучасного розуміння лізингу в контексті зазначених інститутів римського приватного права було проведено в роботах деяких авторів.

Так, І. Решетнік, досліджуючи питання співвідношення в контексті правової моделі лізингових відносин елементи речових та зобов'язальних правовідносин, здійснила спробу порівняльного аналізу лізингу з договором найму речі та *узуфрукту* з огляду на їх розумін-

ня у римському праві. Зокрема, спільним для лізингу та *узуфрукту*, на її думку, було те, що встановлення *узуфрукту* надавало право володіти та користуватися певною річчю без зміни її субстанції; *узуфрукт* був завжди строковими, визначеними у часі правовідносинами; усі плоди та доходи, отримувані у процесі господарського використання речі, надходили у розпорядження *узуфруктуарія*; зміна власника не припиняла прав *узуфруктуарія*.

Водночас, І. Решетнік вбачає певні відмінності між лізингом та *узуфруктом*. Зокрема, на відміну від лізингоодержувача, *узуфруктуарій*, в силу імперативної заборони, не мав права здійснювати будь-які покращення речі (*Digesta* 7.1.44). Крім того, принципова різниця між зазначеними правовими конструкціями полягає в тому, що «конструкція *узуфрукту* в принципі суперечить ідеї особистого (зобов'язального) зв'язку між власником та *узуфруктуарієм*, що, навпаки, характеризує відносини лізингодавця та лізингоодержувача» [13, с. 87-88]. Стосовно співвідношення лізингу та майнового найму в римському приватному праві, вона відзначає, що «все спільне, що є між ними, вбачається характерним та глибинним, витікаючим з єдності юридичної природи зобов'язань щодо передачі майна в користування, тобто перш за все з єдності зобов'язального початку взагалі» [13, с. 89].

На думку М. Савранського, «що стосується римсько-правової природи договору лізингу, то не викликає сумнівів, що староримськими юристами була розроблена найбільш детально продумана і опрацьована стародавня цивілістична система, що обумовила наступну рецепцію римського права багатьма правовими системами (у тій або іншій мірі). Загальновідомо також, що у сучасних, як у законодавчих, так і в договірних конструкціях (і правових технологіях) використовуються принципи та підходи, вироблені римським правом. Так, і конструкція сучасної лізингової угоди включає в себе окремі компоненти, подібні староримським. Це, наприклад, загальні правила утримання майна, отриманим у користування тощо» [14, с. 30-31]. Також деякі автори стверджують про виявлені ни-

ми ознаки лізингу в стародавніх фінікійців та венеціанців, які практикували передачу у тимчасове оплатне користування морські судна та якорі до них [15, с. 12].

Безперечно, історико-правовий аналіз різних стародавніх джерел права дає підстави стверджувати про існування на той час детально розроблених правових норм, що покликані були обслуговувати досить простий товарно-грошовий оборот, зокрема, в частині, що стосується передачі майна у власність або тимчасове користування. Такі відносини складають основу сучасної правової конструкції лізингу, проте не тотожні їй.

Ознаки лізингу деякі дослідники помічають в практиці передачі озброєння та військової техніки у тимчасове користування, що мала місце в середні віки. Наприклад, в 1066 році норвезький король Вільгельм Завойовник орендував у нормандських судовласників кораблі для вторгнення на Британські острови, оскільки ні норвезький король, ні нормандський герцог не володіли потрібним економічним потенціалом для фінансування такої компанії. Існують також свідчення оренди хрестоносцями військових обладунків та спорядження для проведення Сьомого хрестового походу [16, с. 136].

Дехто вважає, що у Великобританії операції, аналогічні сучасному лізингу, проводилися ще в середньовіччі. На думку прибічників цієї концепції одним із найперших нормативно-правових актів, що регулювали лізингові відносини, був закон (Устав) Уельсу 1284 року [17, с. 9; 3, с. 13]. З огляду на те, що в цей період зустрічалися випадки використання схожих на лізинг операцій для приховування справжнього положення речей (власника, володільця (користувача) майна), для введення в оману кредиторів, в 1571 році в Англії було запроваджено законодавчу заборону на укладення таких договорів [18].

Стосовно представників ще однієї концепції походження лізингу, то, на їх думку, він є абсолютно новим інститутом, який майже не має аналогів в історичному минулому, та належить до новітньої періодики історії розвитку господарських взаємозв'язків [19, с. 442; 20, с. 14; 21, с. 110; 22, с. 7]. Так, на думку окремих авторів

перші свідчення появи лізингу в розумінні, близькому до сучасного, стосується XIX сторіччя, коли в 1877 році в США телефонна компанія «Bell Telephone Company» прийняла рішення не продавати свої телефонні апарати, а здавати їх в користування, тобто встановлювати обладнання в будинку або офісі клієнта лише на основі визначеної платні.

Інші пов'язують виникнення лізингу з розвитком залізничного транспорту у Великобританії в XIX сторіччі. Як відзначається, власники кам'яновугільних копалень купували вагони для перевезення вугілля, але з часом зрозуміли не вигідність цього. З огляду на це, деякі компанії вирішили скористатися цим та розпочали на постійній основі купувати вагони для вугілля спеціально для передачі їх у тимчасове користування. При складанні договору вони розпочали включати у нього право на купівлю (опціон), що надавалося користувачу зі спливом строку користування. У цей же час розпочинається активне використання в бізнесових колах терміну «лізинг» (Leasing).

На думку деяких авторів лізингом можна вважати відносини між союзниками (Радянський Союз, США та Великобританія), що отримали назву «ленд-ліз» (кредит-оренда – англ.), під час Другої Світової війни. Суть ленд-лізу зводилася до того, що «у відповідності з договорами оренди, що уклалися, договори, згідно з якими здійснювалися поставки літаків, танків, артилерії, кораблів, криголамів, цивільних морських та річкових суден, виробничо-технологічних ліній, нафтопереробного обладнання, станків, легкових та вантажних автомобілів, а також сировини, матеріалів, продуктів харчування, інших товарів на суму більше ніж 100 млрд. дол. (в сучасному вартісному вимірі). За рахунок поставок по ленд-лізу щорічно протягом війни вдавалося вивільнювати з виробництва близько 600 тис. чоловік і тим самим скорочувати армію тилу, збільшувати чисельність військових на фронті. За допомогою ленд-лізу США здійснювали інвестиції у власну безпеку» [23, с. 7].

Деякими дослідниками поява лізингу пов'язується з часом виникнення та становлення компаній, що спеціалізувалися виключно на ор-

ганізації проведення лізингових операцій. Саме в США на початку 50-х років минулого сторіччя Генрі Шонфельд організував акціонерне товариство під назвою «United States Leasing Corporation», що здійснювало своєрідне посередництво між виробниками майна і потенційними лізингодержувачами, знаходячи потрібне для клієнта майно і передавати його в користування [21, с. 64]. З часом компанія розширила географію своєї діяльності за межі США та була перейменована на «United States Leasing International».

Перші спеціалізовані лізингові компанії виникають в Європі дещо пізніше, після появи такої в США. Зокрема, у Франції перша лізингова компанія «Loкаfronse» з'являється в 1957 році. В Італії перша лізингова організація була створена в 1963 році [15, с. 31]. У ФРН перша лізингова компанія «Locflease Mietefinanz GmbH» була заснована в 1962 році. На цей період припадають перші спроби закріплення в зарубіжному законодавстві визначень поняття лізингу та інших нормативно-правових положень, спрямованих на регулювання певних аспектів цих відносин. Спочатку в Англії було прийнято Закон про оренду-продаж. Потім у Франції було прийнято Закон про підприємства, що практикують кредит-оренду від 2 липня 1966 р. Насамкінець, 10 листопада 1967 р. в Бельгії була прийнята Королівська постанова, що визначає правовий статус підприємств, що практикують фінансову оренду. Надалі законодавчі акти, якими запроваджувалося спеціальне правове регулювання лізингу, були прийняті в Португалії (1986 р.) та Іспанії (1988 р.). Як результат уніфікації та компромісу між зазначеними законодавчими актами в сфері лізингу була розроблена та прийнята Конвенція про міжнародний фінансовий лізинг (Оттава, 1988 р.). У наступному положення зазначеної Конвенції лягли в основу національних законодавчих актів у сфері правового забезпечення лізингових відносин країн з розвинутою ринковою економікою (статті 1842 – 1850 Цивільного кодексу Квебеку; титул 17 Цивільного кодексу Республіки Польща).

Значну кількість положень Конвенції про міжнародний фінансовий лізинг [24], імplementовано у положення законодавчих актів, що присвячені правовому (у тому числі цивільно-правовому) регулюванню лізингу країн колишнього Радянського Союзу.

Висновки. Підводячи підсумки історико-правового дослідження виникнення, становлення та розвитку лізингу, хотілося б відзначити думку з цього приводу професора В. Вітрянського: «Як свідчить ознайомлення з відповідними науковими працями, економісти часто вбачають лізинг в усіх історичних документах, де мова йде про майновий найм (оренду), і, більше того, називають лізингом будь-який комплекс майнових відносин, пов'язаних з володінням річчю на іншому праві, ніж право власності. Думається, що такі твердження базуються на невірному розумінні сутності договору лізингу та його кваліфікуючих ознак, що виділяють лізинг в окремий вид договору оренди» [25, с. 221].

Література

1. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) / Д. А. Керимов. – М.: Аванта+, 2000. – 560 с.
2. Газман В. Д. Лизинг: теория, практика, комментарии / В. Д. Газман. – М.: Фонд «Правовая культура», 1997. – 416 с.
3. Кабатова Е. В. Лизинг: понятие, правовое регулирование, международная унификация / Е. В. Кабатова. – М.: Наука, 1998. – 204 с.
4. Комаров В. Ф. Аренда. Лизинг. Фирменный сервис / В. Ф. Комаров и др. – Новосибирск: Наука, Сиб. отд-ние, 1991. – 128 с.
5. Решетник И. А. Гражданско-правовое регулирование лизинга в Российской Федерации: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / И. А. Решетник. – Пермь, 1998. – 24 с.
6. Джуха В. М. Лизинг / В. М. Джуха. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. – 320 с.
7. История государства и права зарубежных стран / под ред. Н. А. Крашенинниковой, О. А. Жидкова. – М.: НОРМА, 1997. – Ч. 1. – 480 с.

8. *Петрищев М. В.* История правоотношений финансовой аренды (лизинга) / М. В. Петрищев // Правоведение. – 2000. – № 3 – С. 145-152.
9. *Смирнов А.* Лизинговые операции / А. Смирнов. – М.: Консалтбанк, 1995. – 136 с.
10. *Хрестоматия* по всеобщей истории государства и права. – М., 1994. – 189 с.
11. *Блинков О. Е.* Правовое регулирование финансовой аренды (лизинга) недвижимости: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О. Е. Блинков. – Рязань, 2000. – 184 с.
12. *Подопригора А. А.* Основы римского гражданского права: учеб. пос. / А. А. Подопригора. – К.: Вентури, 1995. – 288 с.
13. *Решетник И.* Сущность лизинга: экономико-правовой аспект / И. Решетник // Вестник Пермского университета. Серия Юридические науки. – 2001. – Вып. 2. – С. 80-95.
14. *Савранский М. Ю.* Правовое регулирование международного финансового лизинга: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / М. Ю. Савранский. – М., 2001. – 192 с.
15. *Макеева В. Г.* Лизинг: учеб. пос. / В. Г. Макеева. – М.: Изд-во МНЭПУ, 2003. – 192 с.
16. *Балтус П.* Школа европейского лизинга / П. Балтус, Б. Майджер // Лизинг-ревью. – 1996. – № 1.
17. *Гуккаев В. Б.* Лизинг: правовые основы, учёт, налогообложение / В. Б. Гуккаев. – М.: Главбух, 2002. – 112 с.
18. *Лизинг: экономические и правовые основы* / М. В. Карп, Е. М. Шабалин, Н. Д. Эриашвили, О. Б. Истомин; под ред. проф. Н. М. Коршунова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 217 с.
19. *Курс международного торгового права* / А. Тынель, Я. Функ, В. Хвалей. – Минск: Амалфея, 1999. – 463 с.
20. *Прилуцкий Л. Н.* Финансовый лизинг: правовые основы, экономика, практика / Л. Н. Прилуцкий. – М.: Ось-89, 1997. – 325 с.
21. *Хойер В.* Как делать бизнес в Европе / В. Хойер. – М.: Прогресс, 1992. – 253 с.
22. *Шпиттлер Х. Й.* Практический лизинг / Х. Й. Шпиттлер. – М.: Ист-сервис, 1992. – 164 с.
23. *Бутенина Н. В.* Ленд-лиз: сделка века / Н. В. Бутенина. – М.: ГУ ВШЭ, 2004. – 312 с.
24. *Про міжнародний фінансовий лізинг: Конвенція УНІДРУА від 28 травня 1988 р.* // Інформаційно-правова система ЛІГА: ЗАКОН.
25. *Витрянский В. В.* Договор аренды и его виды: прокат, фрахтование на время, аренда зданий, сооружений и предприятий, лизинг / В. В. Витрянский. – М.: Статут, 2001. – 300 с.

References

1. *Kerimov D. A.* Metodologija prava (predmet, funkcii, problemy filosofii prava) / D. A. Kerimov. – М.: Avanta+, 2000. – 560 s.
2. *Gazman V. D.* Lizing: teorija, praktika, komentarii / V. D. Gazman. – М.: Fond «Pravovaja kul'tura», 1997. – 416 s.
3. *Kabatova E. V.* Lizing: ponjatie, pravovoe regulirovanie, mezhdunarodnaja unifikacija / E. V. Kabatova. – М.: Nauka, 1998. – 204 s.
4. *Komarov V. F.* Arenda. Lizing. Firmennyj servis / V. F. Komarov i dr. – Novosibirsk: Nauka, Sib. otd-nie, 1991. – 128 s.
5. *Reshetnik I. A.* Grazhdansko-pravovoe regulirovanie lizinga v Rossijskoj Federacii: avtoref. diss. ... kand. jurid. nauk: 12.00.03 / I. A. Reshetnik. – Perm', 1998. – 24 s.
6. *Dzhuha V. M.* Lizing / V. M. Dzhuha. – Rostov-na-Donu: Feniks, 1999. – 320 s.
7. *Istorija gosudarstva i prava zarubezhnyh stran* / pod red. N. A. Krashennnikovoj, O. A. Zhidkova. – М.: NORMA, 1997. – Ch. 1. – 480 s.
8. *Petrishhev M. V.* Istorija pravootnoshenij finansovoj arendy (lizinga) / M. V. Petrishhev // Pravovedenie. – 2000. – № 3 – С. 145-152.
9. *Smirnov A.* Lizingovye operacii / A. Smirnov. – М.: Konsaltbankir, 1995. – 136 s.
10. *Hrestomatija po vseobshhej istorii gosudarstva i prava.* – М., 1994. – 189 s.
11. *Blinkov O. E.* Pravovoe regulirovanie finansovoj arendy (lizinga) nedvizhimosti: avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk: 12.00.03 / O. E. Blinkov. – Rjazan', 2000. – 184 s.
12. *Podoprigora A. A.* Osnovy rimskogo grazhdanskogo prava: ucheb. pos. / A. A. Podoprigora. – К.: Venturi, 1995. – 288 s.

13. *Reshetnik I.* Sushhnost' lizinga: jekonomiko-pravovoj aspekt / I. Reshetnik // Vestnik Permskogo universiteta. Serija Juridicheskie nauki. – 2001. – Vyp. 2. – С. 80-95.
14. *Savranskij M. Ju.* Pravovoe regulirovanie mezhdunarodnogo finansovogo lizinga: diss. ... kand. jurid. nauk: 12.00.03 / M. Ju. Savranskij. – M., 2001. – 192 s.
15. *Makeeva V. G.* Lizing: ucheb. pos. / V. G. Makeeva. – M.: Izd-vo MNJePU, 2003. – 192 s.
16. *Baltus P.* Shkola evropejskogo lizinga / P. Baltus, B. Majdzher // Lizing-revju. – 1996. – № 1.
17. *Gukkaev V. B.* Lizing: pravovye osnovy, uchjot, nalogooblozhenie / V. B. Gukkaev. – M.: Glavbuh, 2002. – 112 s.
18. *Lizing: jekonomicheskie i pravovye osnovy* / M. V. Karp, E. M. Shabalin, N. D. Jeriashvili, O. B. Istomin; pod red. prof. N. M. Korshunova. – M.: JuNITI-DANA, 2001. – 217 s.
19. *Kurs mezhdunarodnogo torgovogo prava* / A. Tynel', Ja. Funk, V. Hvalej. – Minsk, 1999. – 463 s.
20. *Priluckij L. N.* Finansovyj lizing: pravovye osnovy, jekonomika, praktika / L. N. Priluckij. – M.: Os'-89, 1997. – 325 s.
21. *Hojer V.* Kak delat' biznes v Evrope / V. Hojer. – M.: Progress, 1992. – 253 s.
22. *Shpittler H. J.* Prakticheskij lizing / H. J. Shpittler. – M.: Ist-servis, 1992. – 164 s.
23. *Butenina N. V.* Lend-liz: sdelka veka / N. V. Butenina. – M.: GU VShJe, 2004. – 312 s.
24. *Pro mizhnarodnij finansovij lizing: Konvencija UNIDRUA vid 28 travnja 1988 r.* // Informacijno-pravova sistema LIGA: ZAKON.
25. *Vitrjanskij V. V.* Dogovor arendy i ego vidy: prokat, frahtovanie na vremja, arenda zdaniy, sooruzhenij i predpriyatij, lizing / V. V. Vitrjanskij. – M.: Statut, 2001. – 300 s.